

Sygn. akt IV CZ 104/17

POSTANOWIENIE

Dnia 25 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Owczarek

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z wniosku H.Z.

przy uczestnictwie K.Z., E.M. i J.M.

o dział spadku po Z.Z. i S.Z.

oraz o zniesienie współwłasności,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 25 stycznia 2018 r.,

zażalenia uczestników postępowania E.M. i J.M.

na postanowienie Sądu Okręgowego w S.

z dnia 26 września 2017 r., sygn. akt V Ca.../17,

**uchyła zaskarżone postanowienie, pozostawiając
rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego
w orzeczeniu kończącym postępowanie.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 13 kwietnia 2017 r. Sąd Rejonowy w S. ustalił skład spadków po małżonkach Z.Z., zmarłym dnia 3 sierpnia 1974 r. oraz S.Z., zmarłej dnia 12 sierpnia 2009 r., obejmujących udziały w kilku nieruchomościach, ustalił też, że zaliczeniu na schedę spadkową po S.Z. podlega darowizna dokonana przez spadkodawczynię na rzecz J.M. i jej męża w części przypadającej spadkobiercy. Darowizną objęty był udział 5/8 części we współwłasności nieruchomości przy ul. K. w Ł. o wartości 100.434 zł. Ostatecznie wartość udziału każdego spadkobiercy w spadku po S.Z. Sąd oszacował na 46. 326,50 zł. Następnie Sąd Rejonowy przyznał na wyłączną własność:

- H.Z. - działkę nr [...], o pow. 0,0283 ha położoną w Ł. oraz działki nr [...] i [...] położone w K.;
- K.Z. działkę nr [...] położoną w Z. gmina Ł. o powierzchni 0,98 ha,
- J.M. i E.M. na zasadach wspólności majątkowej małżeńskiej działkę nr [...] położoną w Ł., o powierzchni 0,3011 ha.

Pozostawił we współwłasności H.Z., K.Z. i J.M. działki leśne oznaczone nr [...] o powierzchni 2,12 ha oraz nr [...] o powierzchni 1,92 ha, położone w P., w udziałach po 1/64.

Sąd Rejonowy zasądził także od J.M. na rzecz H.Z. kwotę 12.539,87 zł oraz na rzecz K.Z. kwotę 25.836,87 zł tytułem dopłaty do udziałów w spadku po Z.Z.

Sąd pierwszej instancji oddalił wniosek w pozostałej części i ustalił wartość udziału spadku i zniesienia współwłasności na kwotę 382.435,20 zł. Oddalone zostały żądania wnioskodawcy H.Z. i uczestnika K.Z. o rozliczenie pożytków z nieruchomości położonej w Ł. przy ul. K., ponieważ Sąd uznał, że nie zostali bezprawnie pozbawieni współposiadania tej nieruchomości, z której do 2009 r. korzystała ich matka - spadkodawczyni S.Z., a E.M. korzystał z części nieruchomości za zgodą spadkodawczyni i wnioskodawcy, wobec czego nie zachodziły podstawy do przyznania wnioskodawcy i uczestnikowi K.Z.

wynagrodzenia za korzystanie z gruntu. Nie było też uzasadnione roszczenie o rozliczenie czynszu płaconego przez najemcę części tej nieruchomości, ponieważ pobierała go spadkodawczyni, a nie małżonkowie M., którzy podnajmowali część nieruchomości od tego najemcy.

Sąd wyjaśnił, że sposób działu spadku nie był sporny. Spór dotyczył jedynie rozliczenia pożytków i skuteczności dokonania przez spadkodawczynię darowizny na rzecz córki i zięcia, z uwagi na postanowienie art. 1036 k.c. Zdaniem Sądu Rejonowego od chwili wpisania spadkobierców do księgi wieczystej w częściach ułamkowych na podstawie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, każdy z nich mógł rozporządzać swoim udziałem w przedmiocie współwłasności.

Na skutek apelacji wnioskodawcy H.Z. Sąd Okręgowy uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu w S. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd odwoławczy w większości zaakceptował ustalenia Sądu Rejonowego dotyczące składu majątku wspólnego spadkodawców. Zakwestionował jedynie skład i wartość spadku po każdym z nich w zakresie nieruchomości położonej w P., sposób rozliczenia z udziałów w spadku między spadkobiercami, ocenę żądania rozliczenia pożytków uzyskanych przez uczestników J. i E.M. oraz odmowę zastosowania art. 1036 k.c. do dokonanej przez S.Z. darowizny udziału 1/8 części nieruchomości stanowiącej działkę oznaczoną nr [...] , nabytej przez nią w wyniku spadkobrania po Z.Z. W konsekwencji rozliczenie dokonane przez Sąd Rejonowy uznał za wadliwe. Wskazał także na wątpliwości, czy Sąd Rejonowy dokonał działu spadku po każdym ze spadkodawców, z uwagi na niezamieszczenie w postanowieniu stwierdzenia, że taki cel ma przyznanie określonych składników majątkowych poszczególnym osobom. Za nieprawidłowe uznał przyjęcie udziału Z.Z. w nieruchomościach spadkowych na 3/8, skoro udziały małżonków Z. były równe. Zakwestionował ocenę dowodów odnoszących się do rozliczenia pożytków z nieruchomości położonej w Ł. przy ul. K. przyniesionych przez umowę najmu zawartą ze spółką „O”, który pobierała S.Z. Dochód z tej umowy uznał za podlegający rozliczeniu pomiędzy współwłaścicielami (spadkobiercami Z.Z.) zgodnie z art. 207 i 1035 k.c.

Sąd podzielił także zarzut naruszenia art. 1036 k.c. w zakresie dokonanej przez S.Z. na rzecz córki i zięcia darowizny - bez zgody pozostałych spadkobierców - udziału w nieruchomości w Ł. przy ul. K., nabytym przez nią w spadku po mężu. Wskazał, że niezbędne jest przeprowadzenie oceny, czy darowizna tego udziału naruszała uprawnienia wnioskodawcy i uczestnika K.Z. w porównaniu ze stanem rozliczeń pożytków i ustalenia spłaty, jaki by nastąpił, gdyby darowizna tego udziału nie została dokonana. Podsumowując swoje rozważania, Sąd Okręgowy uznał, że w postępowaniu pierwszoinstancyjnym nie została rozpoznana istota sprawy w zakresie ustalenia składu spadku i nie wiadomo, czy przeprowadzony został dział spadku po obojgu spadkodawcach, nie rozpoznano zarzutu bezskuteczności darowizny udziału w nieruchomości spadkowej, nieprawidłowo odmówiono zastosowania art. 1036 k.c. i nie rozliczono pożytków uzyskanych z nieruchomości spadkowej przez uczestników M.

Od kasatoryjnego postanowienia Sądu Okręgowego zażalenie wnieśli uczestnicy J.M. i E.M. Żalący zarzucili naruszenie art. 386 § 1 i 4 k.p.c. i wnieśli o uchylenie zaskarżonego postanowienia Sądu Okręgowego o uchyleniu postanowienia Sądu Rejonowego i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Artykuł 394¹ § 1¹ k.p.c., wprowadzony do kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 233, poz. 1381), umożliwił poddanie kontroli instancyjnej prawidłowości uchylenia przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Charakter tego zażalenia Sąd Najwyższy poddał analizie m.in. w postanowieniach z dnia 30 stycznia 2014 r., IV CZ 118/13, nie publ.; z dnia 9 stycznia 2014 r., V CZ 77/13, nie publ., z dnia 19 grudnia 2013 r., II CZ 86/13, nie publ., z dnia 22 listopada 2013 r., II CZ 79/13, nie publ. Wskazał w nich, że rolą Sądu Najwyższego w postępowaniu zażaleniowym jest zbadanie, czy sąd drugiej instancji prawidłowo pojmował przyczynę uzasadniającą wydanie orzeczenia kasatoryjnego i czy jego merytoryczne stanowisko uprawniało do podjęcia takiej decyzji procesowej. Przedmiot badania dokonywanego na skutek zażalenia

ogranicza zakres dopuszczalnych zarzutów i powoduje, że zażalenie powinno skupiać się na kwestionowaniu stanowiska, iż wystąpiły przesłanki stosowania art. 386 § 2 lub 4 k.p.c. Prawdopodobnie merytoryczny pogląd prawnego sądu drugiej instancji, odnoszącego się do materii będącej przedmiotem sporu w rozpoznawanej sprawie, pozostaje zasadniczo poza zakresem kontroli zażaleniowej, z wyjątkiem oceny, czy miała miejsce nieważność postępowania. Poza tym wypadkiem ocena dokonywana przez Sąd Najwyższy przy rozpatrywaniu zażalenia przewidzianego w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. powinna mieć charakter formalny, skupiający się na ustanowionych w art. 386 § 4 k.p.c. przesłankach uchylenia orzeczenia sądu pierwszej instancji, bez wkraczania w merytoryczne kompetencje sądu, który wydał orzeczenie kasatoryjne w postępowaniu apelacyjnym. Oznacza to, że Sąd Najwyższy sprawdza jedynie, czy - w świetle zapatrywań prawnych przytoczonych jako podstawa rozstrzygnięcia - uzasadnione jest stanowisko o wystąpieniu przesłanek do wydania przez sąd odwoławczy orzeczenia uchylającego orzeczenie pierwszoinstancyjne i nakazującego ponowne rozpoznanie sprawy.

Analiza uzasadnienia zaskarżonego postanowienia uchylającego rozstrzygnięcie Sądu Rejonowego prowadzi do wniosku, że Sąd Okręgowy niewłaściwie zinterpretował przesłanki umożliwiające wydanie orzeczenia kasatoryjnego ujęte w art. 386 § 4 k.p.c. Przepis ten wskazuje, że poza wypadkami określonymi w § 2 i 3, uchylenie orzeczenia i nakazanie jej ponownego rozpatrzenia możliwe jest wówczas, kiedy sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy albo w której wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

W wyniku utrwalonej wykładni nierozpoznanie istoty sprawy rozumiane jest jako wadliwość rozstrzygnięcia polegająca na wydaniu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź na zaniechaniu zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, do czego doszło z powodu bezpodstawnego przyjęcia, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1936 r., C 1839/36, Zb. Orz. 1936/315; z dnia 21 października 2005 r., III CK 161/05, LEX nr 178635;

a także postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 1998 r., II CKN 838/97, LEX nr 50750, z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999/1/22, z dnia 3 lutego 1999 r., III CKN 151/98, LEX nr 519260; z dnia 9 listopada 2012 r., IV CZ 156/12, Lex nr 1231340; z dnia 26 listopada 2012 r., I CZ 147/12, Lex nr 1284698 oraz z dnia 16 listopada 2012 r., III CZ 83/12 - publ. <http://www.sn.pl>).

W rozpatrywanej sprawie Sąd pierwszej instancji przeprowadził postępowanie dowodowe i ustalił wszystkie okoliczności potrzebne do dokonania działu spadku i zniesienia współwłasności, jak również rozliczeń z tego tytułu. Sąd Rejonowy ustalił krąg uczestników postępowania, określił skład majątku podlegającego działowi spadku po obojgu spadkobiercach, uwzględnił fakt dokonania przez S.Z. darowizny na rzecz uczestniczki postępowania i jej męża oraz dokonał zaliczenia tej darowizny na schedę spadkową, przedstawiając w uzasadnieniu orzeczenia szczegółowe rozliczenie przyjętej koncepcji działu spadku i zniesienia współwłasności na podstawie zgromadzonych dowodów. W tej sytuacji nie można uznać, że Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy lub postępowanie dowodowe należy przeprowadzić w całości. Sposób rozdysponowania majątkiem spadkowym na spadkobierców w zestawieniu z wskazanym w postanowieniu Sądu Rejonowego przedmiotem sprawy nie pozostawia wątpliwości, że rozstrzygnięcia zawarte w uchylonym postanowieniu obejmowały dział spadku połączony ze zniesieniem współwłasności majątku spadkodawców. Konieczność ewentualnego uzupełnienia ustaleń i przeprowadzenia oceny stanu faktycznego przy zastosowaniu przepisów materialnoprawnych wskazanych przez Sąd Okręgowy, które Sąd pierwszej instancji uznał za niewłaściwe, nie wymaga zaś przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości lecz co najwyżej jego uzupełnienia i ponownej subsumpcji.

Z tych względów Sąd Najwyższy uchylił zaskarżone przez uczestników rozstrzygnięcie na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. oraz art. 108 § 1 w zw. z art. 394¹ § 3, art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.

jw

a.ł